

Çağdaş Seramikte Konstrüktivist Yaklaşımlar

Constructivist Approaches in Contemporary Ceramics

ÖZET

1921 yılında Tatlin öncülüğünde Obmoklu genç sanatçıların sergi bildirisinde ismine ilk defa yer verilen Konstrüktivizm, 1910'lu yıllarda Rusya'da ortaya çıkmış, bir sanat akımıdır. Konstrüktivizm hem sanatın toplum yararına kullanılmasını savunan hem de sanatı salt estetik bir ifade biçimi olarak gören iki farklı düşünce akımını bir araya getirmektedir. 1917 yılında köklü sosyal ve politik değişimlerin yaşandığı Ekim Devrimi'nin ardından konstrüktivistler, sanatın toplumsal dönüşüm için bir araç olarak kullanılabilmesine inanmışlar ve bu doğrultuda sanatı, günlük yaşamın bir parçası haline getirmeyi hedeflemişlerdir. Bu süreçte, Konstrüktivizmin etkisi plastik sanatların birçok alanında olduğu gibi seramik alanında da hissedilmeye başlanmıştır. Seramik ile Konstrüktivizm arasındaki bu etkileşim, ilk olarak Rusya'da kurulan 'Ulusal Devlet Porselen Fabrikası' tarafından, devlet propagandası amacıyla üretilen porselen tabaklar ve fincan takımlarında kendini göstermiştir.

Konstrüktivist yaklaşımla ortaya konan seramik düzenleme ve heykellerde geometrik kompozisyon anlayışını benimseyen eserler gözlemlenmektedir. Bu eserlerde, matematiksel temellere dayalı soyut ve dinamik yapılar ön plana çıkmaktadır. Eserlerin betimleyici unsurlar barındırması beklenmezken, kompozisyonu güçlendirmek için ahşap, cam ve metal gibi yardımcı malzemelerden faydalandığı görülmektedir. Ayrıca boşluk kavramı, bu kompozisyonlarda önemli bir yer tutmakta ve eserlerin mekânsal bütünlüğünü sağlamada kritik bir rol oynamaktadır.

"Çağdaş Seramikte Konstrüktivist Yaklaşımlar" başlıklı bu çalışma, Konstrüktivizm'in seramik sanatı üzerindeki etkilerini araştırmakta ve bu estetik anlayışın çağdaş seramik sanatında nasıl yeniden yorumlandığını incelemektedir. Çalışma kapsamında seramik malzemenin sunduğu olanaklardan faydalanarak, Konstrüktivizm'in estetik anlayışını ön planda tutan panolar ve heykeller üretilmiş, bu eserler aracılığıyla tarihte önemli bir yere sahip olan bu akımın hem tanıtılması hem de literatüre yeni örneklerin eklenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konstrüktivizm, Seramik, Sanat, Ekim Devrimi

ABSTRACT

Constructivism, which was first mentioned in the exhibition announcement of young artists from Obmok under the leadership of Tatlin in 1921, is an art movement that emerged in Russia in the 1910s. Constructivism brings together two different current of thought, both advocating the use of art for the benefit of society and seeing art as a purely aesthetic form of expression. Following the October Revolution in 1917, when radical social and political changes took place, constructivists believed that art could be used as a tool for social transformation and aimed to make art a part of daily life in this direction. During this process, the influence of Constructivism began to be felt in many areas of plastic arts as well as in the field of ceramics. This interaction between ceramics and Constructivism first manifested itself in the porcelain plates and cup sets produced for state propaganda by the 'National State Porcelain Factory' established in Russia.

In ceramic arrangements and sculptures created with a constructivist approach, works adopting a geometric composition approach are observed. In these works, abstract and dynamic structures based on mathematical foundations come to the fore. While the works are not expected to contain descriptive elements, it is seen that auxiliary materials such as wood, glass and metal are used to strengthen the composition. In addition, the concept of void holds an important place in these compositions and plays a critical role in ensuring the spatial integrity of the works.

This study titled "Constructivist Approaches in Contemporary Ceramics" investigates the effects of Constructivism on ceramic art and examines how this aesthetic understanding is reinterpreted in contemporary ceramic art. Within the scope of the study, panels and sculptures that prioritize the aesthetic understanding of Constructivism were produced by taking advantage of the possibilities offered by ceramic materials, and through these works, it was aimed to both introduce this movement, which has an important place in history, and to add new examples to the literature.

Keywords: Constructivism, Ceramics, Art, October Revolution

GİRİŞ

Konstrüktivizm, 1910'lu yıllarda Rusya'da ortaya çıkan ve sanatın toplum yararına kullanılmasını savunan bir sanat akımıdır. Bu akım, 20. yüzyılın başlarında yaşanan toplumsal ve politik değişimlerle şekillenmiş, Ekim Devrimi'nin ardından sanatı toplumsal dönüşümün bir aracı olarak görmüştür.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı "Çağdaş Seramikte Konstrüktivist Yaklaşımlar" adlı çalışmanın birinci bölümünde Konstrüktivizm akımının doğuşu ve gelişimi hakkında bilgi verilmiş, bu akımın öncüleri kabul edilen

Mehmet Can Narman¹

Müjde Yücel Coşar²

How to Cite This Article

Narman, M. C. & Yücel, M. Y. (2024). "Çağdaş Seramikte Konstrüktivist Yaklaşımlar", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 10(5): 689-701. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13851847>

Arrival: 15 August 2024

Published: 30 September 2024

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Seramik ASD, Çanakkale, Türkiye

² Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Seramik ASD, Çanakkale, Türkiye

Naum Gabo, Vladimir Tatlin, Alexander Rodchenko ve El Lissitzky'nin çalışmaları incelenmiştir. 'Seramik ve Konstrüktivizm' başlıklı ikinci bölümde ise 'Propaganda Seramikleri'ne değinilmiş ve Konstrüktivizm'in ilk defa seramik malzeme ile uygulandığı örnekler yer verilmiştir. Bu akımın çağdaş seramik sanatına nasıl ilham verdiği ve bugünkü etkileri sanatçı çalışmaları üzerinden değerlendirilmiş, kişisel tasarım ve uygulamalar ile yeni öneriler sunulmuştur.

Literatür taraması sırasında, heykel, resim, mimari ve tekstil gibi alanlarda birçok makale, tez ve kitaba ulaşılmış olmasına karşın, seramik sanatıyla ilgili kaynakların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, yapılan çalışma Konstrüktivizm'in tarihsel arka planını ve temel ilkelerini ele alarak, bu sanat akımının seramik malzeme ve teknikleriyle nasıl bir araya getirildiğini ve çağdaş seramik sanatına olan yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın, seramik sanatında Konstrüktivizm hakkında bilgi edinmek isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynak oluşturması hedeflenmektedir.

KONSTRÜKTİVİZM

20. yüzyıl başlarında yaşanan Endüstri Devrimi ile toplumda görülen sosyo ekonomik, kültürel yaşayış biçimlerindeki değişimler bağlamında İtalya'da Fütüristler, Hollanda'da De Stijl topluluğu, Almanya'da Der Blaue Reiter ve İngiltere'de Vorticistler gibi yenilikçi sanat akımları doğmuştur. Rusya'da ise bu süreç Konstrüktivizm ile kendini göstermiştir (Keyvanklı, 2006:3).

"Kelime anlamı olarak yapısalcılık, inşaat, yapı kurma gibi anlamlara gelen "Konstrüktivizm" ilk kez 1920 yıllarında Moskova'da çeşitli sanatçıların farklı anlamlar yüklemesiyle tam olarak netleşmeden kullanılmaya başlanmıştır" (George, 1995:7).

Ekim Devrimi, Rus sanatında ve kültüründe büyük bir değişime yol açmış ve bu da konstrüktivizmin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Rusya'da köylü sınıfının yoğun olduğu nüfusta, sanayi kapitalizmi ve çarlığın despot tutumu, eşitsizliğin yarattığı koşulların halkı zor duruma sokması 1917'deki Ekim Devrimine yol açan en önemli unsur olmuştur. Bu dönemde birincisi gericiyi temsil eden ayrıcalıklı sınıflar (soylular, bürokrasi, toprak sahipleri, askeri sınıf, yüksek rahipler, burjuvazi) diğeri ise özellikle üniversite öğrencileri ve işçi gençliği gibi genç devrimcilerden oluşan iki karşıt güç ortaya çıkmıştır.

Burjuvaziye karşı verilen bu siyasi kavga kuşkusuz onun entellektüel bilgisine, kültürüne ve onun merkezi sayılan Batı sanatına karşı mücadeleyi de beraberinde getirmiştir. Önemli sanat eserlerini tekelleştirerek bu eserlerle malikanelerini müze haline getiren burjuva ve aristokratlara karşı sanatçılar da radikal arayışlara girmişlerdir. Bu arayışlar sonucu karşımıza çıkan fütürizm, suprematizm, konstrüktivizm gibi sanat akımları, sadece burjuva sanatından bağımsızlaşmayı değil, başka bir sanat pratiğini ve bunun zemini olarak da bambaşka bir toplum tahayyülünü geliştirmişlerdir (Keten, 2012:1-2). Sanatçılar ve tasarımcılar, devrimin getirdiği yeni idealler ve toplumsal dönüşümle uyumlu olarak, geleneksel sanat anlayışını reddetmiş ve daha çağdaş, işlevsel ve kolektivist bir yaklaşım benimsemişlerdir.

Konstrüktivizmin en üst tanımı belki de Naum Gabo ve Antonin Pevsner kardeşler tarafından oluşturulan "Gerçekçi Manifesto"da (1922) ifadesini bulmuştur. Bu hareketin estetik kanadını temsil eden kardeşler, "sanat bizim uzamsal algı dünyamızın gerçeğe dönüşmesidir ve sanatçı, köprülerini inşa eden bir mühendis gibi işini yapar, yörüngelerinin formülünü kuran bir matematikçi gibi çalışır" diye belirtmişlerdir (Petric, 2000: 21).

Akım, döneminde "gerçek mekânda, gerçek gereçlerle" ilkesini savunmuştur. Buradaki "gerçek mekân" deyiminden kastedilen, içinde yer aldığımız bizi saran uzay boşluğudur. "Gerçek gereç" olarak adlandırılan şey ile; demir, çelik, cam, plexiglas (Pleksi, renkli ve renksiz çeşidi bulunan plastik camdır.) gibi malzemeler kastedilmektedir. Uzay boşluğunda bu malzemeler değiştirilmeden direkt olarak kullanılmaktadır. Böylece çelik, pirinç, plastik gibi malzemeler kendi özelliklerini açığa çıkarılabilmektedir.

Nikolai Tarabukin, "Sanat yapıtının biçimi iki temel ilke ile düzenlenmiştir, gereçler ve yapı. Bunlarla gereçler kendini bir bütünlük içinde düzenler ve sanatsal mantık ile derin anlamını kazanır" cümlesiyle Konstrüktivizmi, malzeme ve strüktürün bir birlikteliği olarak açıklamaktadır (Bulat, 2022:1).

Heykeltraş olan Gabo ve Pevsner kardeşler Rus mimarisinde güçlü etkileri olan konstrüktivizmin temel ilkelerini 1920'de Moskova'da 'Realist Manifesto' olarak ortaya koymuşlardır. Bu manifestoya göre mekânın şekillendirilmesinin plastik anlatımı olarak kapalı mekânsal çeperi ve üç boyutlu konstrüksiyonda resimsi bir öge ve bezeme unsuru olarak renk kullanımını reddetmişlerdir. Sanat yapıtındaki her çizginin yalnızca betimlenen cismin içindeki kuvvet yönlerini tanımlamak için kullanılmasını istemişlerdir. Plastik sanattaki salt yanılsamacı statik biçim öğeleri yerine devinimsel ritimlerin de kullanılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Heykelin, nesnenin boşluksal sorunlarına çözüm araması; resmin, fotoğrafla yarışmaması; tiyatrunun, olayları dramatize ederek gülünç olmaması

gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, mimarının, konstrüktivizmin gelişimini duraksatmak açısından hiç de güçlü olmadığını vurgulamışlardır (Ağyar, 1995: 19-21).

Rusya’da özgür ifadeye getirilen kısıtlamalar sonrasında Gabo, Pevsner, Kandinsky gibi ileri gelen sanatçılar atölyelerini kapatıp ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Gabo ve Pevsner’in ülkeyi terk etmesiyle akım Rusya’da ‘Üretim Sanatı’ yani sanatın işlevsel olması, topluma hizmet etmesi ve propaganda dili olarak kullanılması gerektiğini düşünenler ile devam ederken, Avrupa’da Gabo’nun düşünceleri temelinde gelişmiştir (Keyvanklı, 2006: 4).

Konstrüktivizm Akımı Öncüleri ve Eserleri

Rus Konstrüktivizm’in önemli temsilcilerinden olan Vladimir Tatlin (1885-1953 Moskova), değişimler geçiren Rus toplumunda sanat kuramlarını öğretmek ve örgütlemek için görevlendirilmiştir (Volin, 1921:76).

Tatlin’in en bilindik eserlerinden biri III. Enternasyonal’e bir anıt olarak sipariş edilen, dinamik bir anlatıma sahip olan spiral şeklindeki kulesidir. Tatlin Kulesi, maket olarak kalmayıp yapımı tamamlanabilseydi 400 metre yüksekliğiyle o zamana kadar insan eliyle yapılmış en görkemli anıt olacaktı. Kapitalizmin simgesi olan Eyfel Kulesine karşın sosyalizmin simgesi haline gelecek olan yapı sosyalizmin birliğine adanmıştır (Çolak, 2017: 33).

Tatlin’in yakın arkadaşlarından olan ünlü sanat tarihçisi Punin, Mart 1919’da yazdığı bir makalesinde III. Enternasyonal Anıtını şöyle tasvir ediyordu: “Tüm form çelik bir yılan gibi, tüm parçaların genel bir hareketi ile zeminde yükselmek üzere ölçülüp düzenlenir. Maddeyi yenmek için, yerçekimi kuvveti form ister; direncin gücü büyük ve ağırdır, kasları zorlayan form, dünyanın spirallerde bildiği en elastik ve koşu bandındaki gibi bir çıkış yolu arar.... Yerçekimi ve durgun suyun etkileşimi, statik durumun en saf (klasik) şeklidir; klasik dinamik formu bir sarmaldır. Sınıf çelişkileri toplumları toprağın mülkiyeti için savaştırdı, hareket çizgileri yatay; kurtarılmış insanlığın çizgileri ise sarmaldır. Spiral, kurtuluşun kusursuz ifadesidir; dünyayı ele geçirir ve gerçek hayatta da olduğu gibi, tüm hayvanların, dünyevi varlıkların ve sürüngenlerin çıkarlarından feragat edildiğinin bir işareti olur. Burjuva toplumları, hayvan dünyasında olduğu gibi, hayatı yer düzleminde kurdular; mağazalar, pasajlar, bankalar inşa ettiler. Burjuva hayatı kent meydanlarına odaklanır, seyre açık bir gösteridir, gösteriş için yaşanır. Hayvan dünyasında yaratıcı insanlık kaybolur, iş birliğinin ürünleri görülmez” (Punin, 1920: 311-312).

Görsel 1: V. Tatlin, “Corner Counter- Relief”, 1914

Kaynak: URL-1.

Tatlin 1913 yılında, Paris’te Picasso ile tanışmış ve ondan çok etkilenmiştir. Nitekim Tatlin’in 1915 yılında yapmış olduğu heykellerde kübist yaklaşımlar görülmektedir.

Tatlin’in ilk rölyefleri farklı malzemelerden oluşmuş, dikdörtgen biçimindedir ve duvara asılmak için tasarlanmıştır. Metal levha üzerine yapıştırılan çalışmalarında atık ahşap, cam ve metaller kullanmıştır. Kullanılan malzemeler cilalanıp temizlenmeden kendi dokusunu göstermek için doğal bırakılmıştır. Bu durum Tatlin için kompozisyonun izleyiciye geçmesi esas unsurdur (Antmen, 2008:105-106).

Genel olarak köşede sergilenen rölyefleri (Bkz. Görsel 1) Tatlin’in eserlerini bambaşka bir boyuta götürmüştür. Rölyefler kalıplara sıkışıp kalmış dikdörtgen biçimindeki sınırlardan çıkmış, uzamsal bir boyuta taşımıştır. Duvarlar eserlerin bir parçası olarak ya da kimi zaman bütünlüğü yakalamak için kâğıtlarla kaplanmıştır (Fındık, Eyigör, 2016: 29). Tatlin’in köşe rölyeflerindeki en önemli, yenilikçi yönlerinden biri de işlerinde halat ve teller kullanmasıdır. Malzemenin mekânın farklı seviyelerinde asılı kalmasına izin vermiş ve oluşan fiziksel gerilimi kompozisyonunun bariz bir parçası haline getirmiştir. Eserlerdeki yapısal ilişkiler bariz biçimde açıkta bırakılmıştır.

Konstrüktivizmin uygulayıcı ve öncülerinden kabul edilen, aynı zamanda kinetik sanatın kuramcılarında olan Naum Gabo 1915 yılında, boşluğun da sanat objesi olabileceği fikrini ortaya atmıştır. 1915 ve 1916 yıllarında ahşap, cam, metal, kontrplak, plastik gibi çeşitli malzemelerden yaptığı eserleri geometrik altyapı taşıdığı için zaman zaman kübik çalışmalar olarak değerlendirilmiştir. Halbuki Gabo'nun yapmak istediği, bir biçim oluşturmaktan ziyade iç yapıyı yani strüktürü göstermeye çalışmaktır (George, 1995: 25).

Görsel 2: Naum Gabo, Çizgisel Uzay Konstrüksiyonu No. 2, 1959-60

Kaynak: Lynton, 2015.

Tatlin'in 1919 ve 1920 yılları arasındaki çalışmalarından ilham alan Gabo, mimari yapılar için eskizler çalışmıştır. 1920'lerde üretilmiş Gabo heykellerinin büyük bir kısmı, saydam materyallerden yapılmıştır. Arka planı görmemizi sağlayan bu narin yapıdaki heykeller, ışığın yansımalarıyla etkileyici bir görüntü ortaya koymaktadır.

Sanatçı çalışmalarında genellikle cam, ağaç, pleksiglas, metal gibi çok çeşitli malzemeler kullanmıştır. Gabo'nun heykelleri çoğunlukla statik olmasına rağmen, optik sanatta olduğu gibi izleyici eserin önünde hareket ettiği bir devrim hissi yaratmaktadır. Böylece, izleyiciyi illüzyon temelli işlerine dahil etmektedir (Bol, 2022:15).

1891 yılında St. Petersburg'da doğan ressam Alexander Rodchenko (1891-1956) Rus devrimiyle beraber dönemin en önemli konstrüktif tasarımcılarından biri olmuştur. Rodchenko, Kazan Sanat Okulu'nda Nikolai Fechin ve Georgii Medvedev'in öğrencisi olmuş, 1911'den sonra da Moskova'daki Stroganov Enstitüsü'nde sanat eğitimine devam etmiştir. Sanatçı 1915'te Kazimir Malevich'in Süprematizminden etkilenerek ilk soyut tasarımlarını yapmıştır. Tatlin'in öğrencisi olarak tasarım öğelerini denedikçe, desene olan ilgisi azalmıştır. Fırçadan uzaklaşıp, resimlerini oluşturmak için pusula ve cetvel kullanmıştır (Uyanık, 2012: 142-143).

1915 yılı sonunda Moskova'ya taşındıktan sonra 1916 Mart'ında Tatlin tarafından organize edilen Dükkân adlı bir sergide bir dizi pergel, cetvel çizimleriyle avangart çevrelerde kendini göstermiştir. Bu çizimlerin mekanik kesinliği Rodchenko'nun profesyonel bir teknisyen veya mühendis olarak sanatsal duruşunu ortaya koymuştur (Öztuna, 2007: 92).

Konstrüktivizmin temellerini atan bir sanatçı olarak tanınmasının yanı sıra iyi bir teorisyen de olan Alexander Rodchenko, Moskova'daki Sanat ve Kültür Enstitüsü'nde dönemin önde gelen yazar, yönetmen, tiyatrocu ve mimarlarıyla işbirliği yapmıştır (Uyanık, 2012: 143).

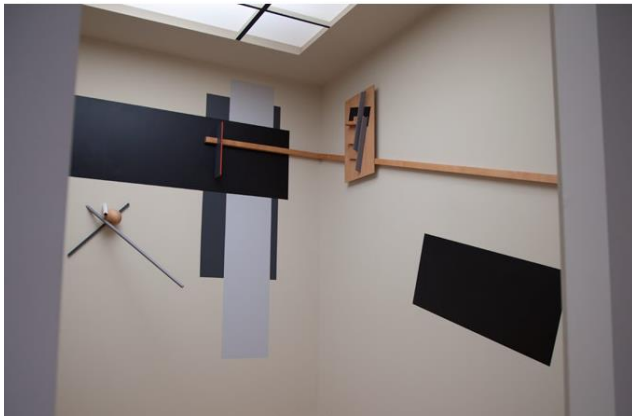

Görsel 3: Alexander Rodchenko, Afiş, 1924

Kaynak: URL-2

Rodchenko'nun eserlerinde, Fütürizm'in öne çıkardığı hız ve hareket gibi özellikler keskin hatlarla vurgulanmaktadır. Leningrad Devlet Yayınevleri afişi, popülist siyasetin izlerini taşımakta ve bir kadın portresi modern şehir manzarasıyla birlikte sunulmaktadır. Okuma yazma bilmeyen köylü kadınlar, modern giyimleri ve değişen yaşam tarzlarıyla medyada önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Geleceğe umutla bakan ve dinamik görünen kadının gülümseyen yüzü, afişin amacını yansıtmaktadır. İşçi ve çiftçileri temsil eden bu kadın portresi, meslektaşlarını eğitim ve farkındalık yoluyla değişimin bir parçası olmaya teşvik etmektedir. Mesajın sözlü ifadesi, stilize edilmiş bir megafon kullanılarak güçlendirilmiştir. Afişteki baskın kırmızı renk, üstünlük hissini vurgulamaktadır. Tipografi basit ve işlevseldir, süslemelerden ve abartılardan kaçınılmıştır. Yüzey, çizgiler ve renkler net bir şekilde ayrılmıştır.

Konstrüktif tipografinin gelişiminde önemli bir figür olan ve 20. yüzyılın modern grafik tasarım kavramını aktif olarak ortaya koyan ressam, illüstratör, tipografi tasarımcısı, fotoğrafçı Lasar Mourduchowitsch Lissitzky (1890-1941), St. Çarlık Rusya'sının ırkçı yönetimi nedeniyle St. Petersburg Akademisi'nin resim bölümüne kabul edilmemiş, eğitimini Almanya'nın Darmstadt kentindeki teknik okulda tasarım-mimarlık bölümünde devam ettirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın kesintiye uğrattığı eğitim yıllarında sanatçı uzun ve kapsamlı geziler yapmış, Fransa, İtalya ve Almanya'daki dini yapıları ziyaret etmiş ve binaların mimari özelliklerini incelemiştir. Lissitzky ayrıca halk sanatı, Batı resmi, heykel ve Japon grafiklerine ilgi duymuş, Yahudi matbaaları için illüstrasyon, kitap kapağı ve logo üretmiştir (Uyanık, 2012:173).

Görsel 4: El Lissitzky, Prounenraum, 1923.

Kaynak: URL-3.

Lissitzky, 1923'de Berlin'de açacağı sergisi için Süprematist mekan anlayışının hakim olduğu çalışmalar gerçekleştirmiştir. Sanatçı "Proun" adını verdiği seride, iki boyutlu anlayıştan üç boyutlu mekân düzenlemelerine geçiş yapmıştır. Çalışmalarında soyut, mimari özellik taşıyan geometrik biçimlerle derinlik algısı yaratmıştır.

Lissitzky, 1932 tarihli makalesinde şunları yazmıştır: Çalışmalar, dikkatleri üzerime çekmeye değil çok daha büyük olan sınıfsız bir toplum yaratma hedefi için duygularımı harekete geçirmeye yönelik bir çağrıydı, meslektaşları gibi basit makinelerin ve köprülerin yapıldığı hayallerinin ötesine geçti (Lynton, 2015:114).

SERAMİK VE KONSTRÜKTİVİZM

Seramik ile konstrüktivizm arasındaki ilişkinin ilk olarak Rusya'da kurulan Ulusal Devlet Porselen Fabrikası'nda devlet propagandası için üretilen porselen tabak ve fincan takımlarında bir propaganda dili olarak görülmeye başlandığı söylenebilmektedir.

Rusya Ulusal Porselen Fabrikası'nın ürettiği porselenlerde konu olarak, devrimin oluşturduğu yaşam tarzı, yoksulluk, alkolizm gibi toplumsal sorunlar ele alınmıştır. Rus halk sanatı ve geleneklerinin yanı sıra Klasisizm ve Marksist sloganların etkilerine odaklanmıştır. Ana temalar arasında, gazete ve afiş sloganı, sınıf çatışmaları, yeni devrimci ahlak ve çağın teknik sorunları bulunmaktaydı. Sanatçılar, çömlüklerinde ve tabaklarında Lenin'in konuşmalarını, Cicero, Dostoyevski, Tolstoy gibi ünlü kişilerin sözlerini kullanmışlardır. "Çalışmayan yemek yiyemez" gibi çeşitli sloganların bulunduğu tabakların yanı sıra, Lenin'in portresi, çekiç ve orak desenlerinin kullanıldığı porselenler yapılmıştır (Acartürk, 2011:43-44).

Görsel 5: Sergei V. Chekhonin 'İmza Tabacı'
Kaynak: Rostosky, 1917.

Görsel 6: Natalya Y. Danko, 'Kızıllar ve Beyazlar'
Kaynak: Rostosky, 1917.

Görsel 5'de yer alan 1917 yapımı büyük tabağın ortasında Ekim Devrimi liderlerinin imzaları, bir orak ve çekiç; kenarlarında ise kırmızı kurdele ve yapraklar görülmektedir. Kızıl Ordu ve Beyaz Ordunun detaylı şekilde ele alındığı satranç takımı da Ulusal Porselen Fabrikası'nın propaganda amaçlı ürettiği seramik ürünlere güzel bir örnek teşkil etmektedir (Görsel 6).

19. yüzyılda özellikle mimari alanda gelişim gösteren konstrüktivizm akımı çağdaş sanatta basit, süslemelerden uzak, keskin biçimleri olan, işlevsel ve toplum odaklı bir yaklaşımı benimsemiştir. Akımın etkileri kısa sürede plastik sanatlara da yansımıştır.

Seramik heykel sanatındaki bu değişimler, konstrüktivistlerin heykel alanındaki gelişimiyle paralellik göstermiştir. Heykellerde, geometrik biçimlere, matematiğe, sistematik büyümeye ya da küçülmeye dayanarak oluşturulan ana hatlar seramik malzeme ile yapılan heykellerde de görülmüştür. Konstrüktivist seramik heykellerde ve düzenlemelerde eserin anlatıcı, betimleyici unsurlar barındırması beklenmemiştir. Sanatçı kendini ifade biçiminde geometrik elemanlar kullanmış ve soyut bir yapıya yönelmiştir. Konstrüktivist yaklaşımlı tüm üç boyutlu yapıtlarda küteselliğin yerini dinamizm ve devinim almıştır. Bu yapıtlarda 'boşluk' kavramı da kompozisyon elemanı olmuş, boşluğun oluşturduğu sistematik yapı organizasyonda önemli bir yer tutmuştur. Seramik heykellerde ve düzenlemelerde kompozisyonu güçlendirici ya da bütünleyici olarak ahşap, cam, metal gibi yardımcı malzemeler kullanılmıştır (Acartürk, 2005: 54-55). Farklı malzemelerin bir arada kullanıldığı Konstrüktivist yaklaşımlı seramik düzenlemelerde ve heykellerde aracın amaca hizmet etmesi hedeflenmiştir.

Konstrüktivist Yaklaşımlı Seramik Eserler

Vantongerloo, De Stijl hareketi içerisinde özellikle heykel sanatına olan katkıları ve fikirliyle etkin bir isim olmuştur. 1916 yılında Doesburg ile tanışan Vantongerloo, bu etkileşim sonrasında soyut heykel çalışmalarına başlamıştır. Doesburg ile Mondrian, soyut sanatı felsefe ve mantıkla ilişkilendirirken, Vantongerloo ise sanat ve bilimin aynı yönde ilerlediğini ve eşit derecede yasalara sahip olduğunu savunmaktaydı (Esertaş, 2019:88).

Görsel 7: Georges Vantongerloo, "Hacimlerin İlişkisi" 1919,
Seramik, 225 x 137 x 137mm
Kaynak: Vantongerloo, 1924.

Görsel 8: Anton M. Lavinsky, Kübist Konstrüktivist Bir Heykel, 1923.
Kaynak: Rostosky, 1917.

Vantongerloo' nun bu dönemdeki heykelleri De Stijl resminin üç boyutlu hale geldiği izlenimini vermektedir. Matematiksel formüllere dayalı basit geometrik heykeller yapmıştır. Heykellerinde keskin hatlar ve soyutlamaya

dayalı bir yaklaşım kullanan sanatçının eserleri konstrüktivist sanatın örnekleri olarak kabul edilmektedir. 1893 doğumlu Rus sanatçı Anton Lavinsky'e ait Görsel 8'de yer alan eserde kübist konstrüktif bir yapı görülmektedir. Elde, oyularak şekillendirilen, 63x42x50 cm ölçülerindeki bu eserde yeşil efektli sır kullanılmıştır.

Malevich 'üstüncülük' diye Türkçeye çevrilen Süprematizm akımının öncüsü ve önemli temsilcilerindendir (Şenol, Asmaz, 2018: 829). Görsel 9'da görülen çay servis takımı da sanatçının Konstrüktif ve Süprematist yapıdaki çalışmalarına bir örnek teşkil etmektedir.

Görsel 9: Kazimir Malevich, Süprematist Fincan Takımı, 1923.
Kaynak: Şenol ve Asmaz, 2018.

Görsel 10: Hans Hedberg, Kum Güllü Heykeli, 2000, Finlandiya
Kaynak: Hedberg, 2011.

1917 İsveç doğumlu olan sanatçı Hans Hedberg genellikle yaptığı dev seramik meyveler ile tanınmaktadır. Ancak Görsel 10'da yer alan çalışmasında, çöllerde doğal bir taş olduğu bilinen kum gülünden esinlenmiştir. Eserde görülen geometrik yapıların konstrüktif yapıda olduğu gözlemlenmektedir. Eser pişmiş topraktan yapılmış ve 49.5 cm yüksekliğindedir (Hedberg, 2011).

Kime ait olduğu bilinmeyen ancak 1960'larda Hollanda'da ortaya çıkan eserde (Görsel 11) konstrüktif yapı göze çarpmaktadır. Çamurdan şekillendirilen bu eserde boşluk bir eleman olarak kullanılmıştır. Ayrıca, aventurin sır kullanılarak ilk dönem konstrüktif heykellerinde görülen küflü metal etkisi dikkati çekmektedir. Özellikle Naum Gabo'nun kafa heykellerinden esinlendiği izlenimi veren bu çalışma, ilk dönem konstrüktif yapıdaki heykellere benzemektedir.

Görsel 11: Unknown, Konstrüktif Seramik Kafa Heykeli, 1960, Hollanda.
Kaynak: Genç, 1980.

Görsel 12: Erik Vestville, Konstrüktivist Duvar Heykeli, 2017 Los Angeles.
Kaynak: Vestville, 2011.

Çek Cumhuriyeti'nde doğan hava mühendisi Erik Vestville işten arta kalan zamanını eskizler yaparak ve bu eskizleri iki ve üç boyutlu duvar heykellerine dönüştürerek geçiren sanatçının eserleri A.B.D'de önemli sanat koleksiyoncuları tarafından büyük beğeni toplamış, New York ve Monaco'da sergilenmiştir. Sanatçı halen Konstrüktif ve Süprematif yapıda eserler vermeye devam etmektedir (Vestville, 2011).

1990 doğumlu genç Amerikalı sanatçı Jeremy Stroup'un, New York'taki kendi atölyesinde oluşturduğu eserde (Görsel 13) kübik bir yapı öne çıkmaktadır. Yardımcı malzeme olarak iplerin kullanıldığı bu çalışmada, iplerin belli

bir geometride forma asılması ve boşluğun bir eleman olarak değerlendirilmesi, eserin konstrüktif yapısını vurgulamaktadır. Seramik malzeme ile yapılan bu çalışmada plaka yöntemi tercih edilmiştir. Sanatçı, halen konstrüktif yapıya sahip eserler üretmeye devam etmektedir (Stroup, 2011).

Görsel 13: Jeremy Stroup, Konstrüktivist Kule
Kaynak: Stroup, 2011.

Görsel 14: Unknown, Konstrüktivizm Arşivleri, The Olive Press Gallery.
Kaynak: Stroup, 2011.

Eser sahibinin bilinmediği Görsel 14'de yer alan uygulamada bir demlik ve bir kupa konstrüktivist tavırla ele alınmıştır. Kazimir Malevich'in Süprematist Fincan Takımından da izler taşıyan çalışmada, Konstrüktif heykellerde sıklıkla görülen metalik etkiler dikkati çekmektedir. Eleman olarak kullanılan boşluk elementinin konstrüktif yapıda olduğunu göstermektedir (Constructivism,2010).

Görme Engelliler Enstitüsü'nde seramik öğretmeni olan, 1952 doğumlu Mette Marie Orsted işlerinde genel olarak plaka yöntemi kullanmaktadır. Konstrüktif mimari yapılar çalışan sanatçının bu alanda birçok sergisi bulunmaktadır. Benzer tarzdaki çalışmalarına Kopenhag' da bulunan kendine ait atölyesinde devam etmektedir.

Görsel 15: Mette Marie, Konstrüktif Betonlama, 2013.
Kaynak: URL-4.

Görsel 16: Steven Montgomery, Boyalı Seramik Heykel, USA, 2011
Kaynak: Montgomery, 2010.

Michigan, Detroit'te doğan sanatçı Steven Montgomery, lisans derecesini 1976'da Michigan, Allendale'deki Grand Valley Eyalet Üniversitesi'nden almış ve burada hem seramik hem de baskı resim üzerine yoğunlaşmıştır. 1978'de Philadelphia'daki Temple Üniversitesi Tyler Sanat Okulu'nda porselen mucidi Rudolph Staffel ile çalışmıştır. Eserlerinde görülen birim tekrarları ve eskimiş etkisi ile oluşturulan doğallık konstrüktivist eserlere gönderme yapmaktadır (Montgomery, 2010).

Ülkemizde de Konstrüktivist yaklaşımli çalışmalar yapan sanatçılar bulunmaktadır. 22 Ocak 1941 doğumlu Mehmet Tüzüm Kızılcın bazı çalışmalarında Konstrüktivizmin etkileri göze çarpmaktadır.

Görsel 17: Mehmet T. Kızılcın, 'Ses' serisi 2012, İzmir.

Kaynak: Güngör, 2022.

Üretiminin ilk yıllarından itibaren, eserlerinin kavramsal boyutunu estetik değerleriyle birlikte düşünerek ve bu iki unsuru birbirini destekleyecek şekilde tasarlayan sanatçı, seramikle olan yolculuğu sürecinde malzemenin de kendi dilinin gramerini oluşturduğunu vurgular: “Benim dilim nettir; minimalisttir. Fazla bezemeye yakın değilim, sırlı yüzeyleri çok sevmiyorum. Çünkü sır bizi yanıltabiliyor. Ben toprağın erkini seviyorum. Toprağın gücü, bana sundukları, etkisi benim için çok daha önemli. Toprağın rengi, çatlağı, çamur hali beni daha çok mutlu ediyor. Onun için üstünü hiçbir şeyle kaplamak istemiyorum” (Kızılcın, Mehmet Tüzüm Kızılcın ile Retrospektif Sergisi üzerine görüşme, 2022) (Güngör, 2022).

‘Konstrüktivizm ve Süprematizm’in Seramik Sanatına Etkileri’ adlı yüksek lisans tez çalışması bulunan Buket Acartürk, ‘Boşluk’ adlı uygulamasında, Malevich'in beyaz üzerine beyaz kare veya siyah üzerine siyah kare eserlerine gönderme yaptığını dile getirmektedir. Sanatçının 1995 yılında yapmış olduğu bu çalışma (Görsel 18) ile o dönemi anlamlandıran değerlerin günümüzde yok olup, yerlerine bir boşluğun kaldığının fikrine vurgu yapmaktadır.

Görsel 18: Buket Acartürk, Boşluk, 1995

Kaynak: Acartürk, 2005.

Görsel 19: Elif Aydoğdu Ağatekin, ‘Bir Bardak Barış Alır Mısınız?’, 2012.

Kaynak: URL-5.

Konstrüktivizm’in önemli elemanlarından biri olan ‘boşluk’ kavramından Elif Aydoğdu Ağatekin’in ‘Bir Bardak Barış Alır Mısınız?’ adlı eserinde de (Görsel 19.) önemli ölçüde faydalandığı görülmektedir.

Emre Can, Gabo’nun 1915 ve 1916 yıllarında biçim oluşturmaktan ziyade içyapıyı göstermek amaçlı yapmış olduğu kübik büstlerinde olduğu gibi, seramik 3D yazıcılar ile şekillendirdiği formlarında içyapıyı göstermeyi amaçlayan bir sanatçıdır. Sanatçı çalışmalarını “Bizi çevreleyen doğa, hem maddi ve sezgisel bir duygu hem de bizi etkileyen bir içyapı taşır. Doğa çok organikken, dijital medya çok yapay. Amacım bir makineden çıkan yapay formları farklı dokunuşlarla organik bir yapıya dönüştürmek, yapay ve organik arasındaki karşıtlığı yakalamak ve bir makinenin ürettiği seramik yapıları deforme ederek yeni formlar ortaya çıkarmak. Bir yapının iç mekânlarından faydalanmak için tasarlarken dijital ortamda oluşturduğum formları geleneksel şekillendirme yöntemleriyle bir araya getiriyorum. Her eşyayı oluşturan ve o eşyayı yaşatan bir iskelet, bir sistem vardır. İşte benim merak ettiğim ve anlatmak istediklerimi işimde odakladığım yer burası. Yapının yüzeyinin verdiği pürüzsüzlük ve mükemmellik, onu parçalayıp içindeki işleyişi ortaya çıkarma isteği beni farklı maceralara sürüklüyor. Ayrıca belirlediğim tema çerçevesinde yeni formlar alıyorum” (Can, 2023:1) şeklinde yorumlamaktadır.

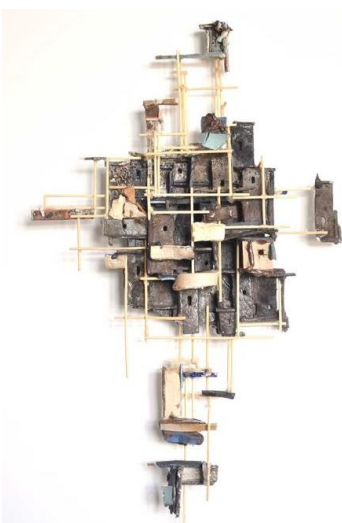
Görsel 20: Emre Can, '3 Boyut Baskılı Çömlek Mavisi', 2014
Kaynak: Can, 2023.

Görsel 21: Candeğer Furtun, 'Depar', 1988
Kaynak: URL-6.

Candeğer Furtun'un eserleri incelendiğinde Konstrüktivizm'in birim tekrarı kuralına uygun örnek verdiği gözlemlenmiştir. Candeğer Furtun, zengin form ve doku dünyasını yansıtan yüzden fazla yapıtını, atölyesindeki araştırma ve üretim süreçlerine yakından tanıklık eden arşiv malzemeleriyle bir araya getirmektedir.

Furtun'un yapıtları seramiğe yeni bir yön veren Bauhaus, Konstrüktivizm veya Soyut Dışavurumculuk gibi akımlarda ifadesini bulan özgürlük ivmesini yansıtmakla kalmıyor, varoluşsal bir yaklaşımla ele aldığı çağdaş seramiğin sınırlarını da genişletiyor (Belge, 2021).

Görsel 22: Hasan Numan Suçağlar, 'Constructions On The Wall', 46x30 cm, Seramik
Kaynak: URL-7.

Hasan Numan Suçağlar'ın eserleri de iç hacmin vurgulanması ve konstrüktif yapının ön plana çıkarılmasıyla Konstrüktivizm akımına referanslar sunmaktadır. Sanatçının çalışmalarında sır kullanılmaması, plastik yapıyı belirginleştirerek Konstrüktivizm'in işlevsellik ve materyal odaklı yaklaşımını yansıtır. Suçağlar, sanatsal pratiğinde çevresindeki kent yapılarından ve yaşantısından etkilenmiştir. Kent yaşamı ve bu yaşamın getirdiği mimari yapılar, sanatçının eserlerine ilham kaynağı olmuş, bu eserlerde kentin dinamikleri ve bireyin kentle olan ilişkisi irdelenmiştir. Suçağlar, kent kültürünü oluşturan bir öge olarak, kent ve yapıların içindeki yaşamı sanatında yeniden üretmiş ve bu üretim sürecinde, çocukluğundan itibaren gözlemediği çevrenin etkilerini eserlerine yansıtmıştır (seramiksanat: 2021).

Mehmet Can Narman seramik malzeme ile yaptığı konstrüktif heykellerde ve duvar panolarında, seramiğin imkanlarını nasıl kullanılabileceği üzerine yoğunlaşmıştır. Klasik konstrüktif heykellerde kullanılan metal, cam vb. malzemelerin seramik malzeme ile yorumlanması esnasında konstrüktivizmin genel tasarım özelliklerine bağlı kalmaya dikkat etmiştir. Atölye çalışmalarında kullanılan temalarda genel olarak seramiğin plastiklik özelliğinin konstrüktif etki ile birleştirilmesi hedeflenmiştir.

Narman'ın Konstrüktivizm etkilerini yansıttığı seramik heykellerinin kurgusunda dikkati çeken bir diğer konu da 'boşluk' olmuştur. Eserlerin bazı yerlerinde bırakılan boşluğun, izleyici tarafından tamamlanması beklenmiştir.

Görsel 23: M. Can Narman, Konstrüktif Duvar Heykeli, 27 cm x 16 cm x 9 cm.

Kaynak: Sanatçı Arşivi.

Görsel 24: M. Can Narman, "Konstrüktif Yapı" 34 cm x 38 cm x 7 cm

Kaynak: Sanatçı Arşivi.

Karakteristik Biederman Rölyeferinden yola çıkarak tasarlanan 23 nolu görselde izlenen çalışmada yardımcı malzeme olarak üç parça ahşap kullanılmıştır. Biederman rölyeferinde dikkati çeken pastel renkler, bu uygulamanın renk seçimlerinin tercihinde etken olmuştur. Duvar heykeli olarak tasarlanan çalışmanın gövdesinde oluşan çatlak ve deformelere, ilk dönem konstrüktif heykellerde kullanılmış eski ve paslı metallere atıf yapmak amacıyla bilinçli olarak izin verilmiştir. Çalışmanın belli bölgelerinde kullanılan kare şeklindeki organik yapılanmalarının oluşturulmasında kahve çuvalının dokusundan faydalanılmıştır.

Görsel 24'de yer alan uygulamada, Gabo'nun heykellerinde ön plana çıkarttığı strüktürün etkisinden ilham alınmıştır. Geometrik kompozisyon anlayışıyla oluşturulan çalışmada devinimi ve ritmi yansıtacak birimler tercih edilmiştir.

SONUÇ

Konstrüktivizm, 20. yüzyılın başlarında Rusya'da ortaya çıkan ve sanatın toplumsal fayda sağlamak amacıyla kullanılmasını savunan köklü bir sanat akımıdır. Bu akım, geometrik formların, endüstriyel malzemelerin ve mekanik yapıların sanatsal birer ifade aracı olarak kullanılmasını öngörmüş, geleneksel sanat anlayışına meydan okuyarak yeni bir estetik anlayış geliştirmiştir. Konstrüktivizmin bu yenilikçi ve devrimci yaklaşımı, sadece resim, heykel ve mimarlık gibi klasik sanat dallarında değil, aynı zamanda seramik sanat formlarında da etkisini göstermiştir.

Bu çalışma, Konstrüktivizm'in seramik sanatı üzerindeki etkilerini araştırarak, akımın çağdaş seramikteki yansımalarını incelemiştir. Konstrüktivist düşüncenin seramik sanatına katkısı, geometriye dayalı soyut kompozisyonlar, endüstriyel malzemelerin kullanımı ve boşluk kavramının vurgulanmasıyla belirginleşmiştir.

Makalede ele alınan sanatçılar ve eserleri, Konstrüktivizmin seramik sanatındaki etkilerinin geniş bir yelpazeye yayıldığını, çağdaş seramik eserlerin hem görsel hem de kavramsal olarak Konstrüktivizmin mirasını taşıdığını göstermektedir.

Konstrüktivizm'in çağdaş seramik üzerindeki etkileri, Georges Vantongerloo, Anton M. Lavinsky, Kazimir Malevich, Hans Hedberg, Erik Vestville, Jeremy Stroup, Mette Marie, Steven Montgomery gibi uluslararası sanatçıların yanı sıra, malzemenin ham halinin kullanımına önem veren Tüzüm Kızılcın, Malevich'in tablolarına gönderme yaptığı tasarımlarıyla bilinen Buket Acartürk, yardımcı malzeme kullanımına örnek teşkil eden çalışmalarıyla Elif Aydoğdu Agatekin, seramik 3D yazıcılar ile şekillendirdiği formlarda içyapıyı ve boşluğu göstermeyi amaçlayan Emre Can, konstrüktif yapıda mimari yapı seramikleriyle Hasan Numan Suçağlar ve Konstrüktivizm'in birim tekrarı kuralına uygun örnekler veren Candeğer Furtun'un eserlerinde de yoğun olarak hissedilmektedir.

Konstrüktivizmi tanıtmak, seramik sanatı üzerindeki etkilerini daha derinlemesine anlamak ve bu estetik anlayışın çağdaş sanat pratikleriyle nasıl bütünleştiğini ortaya koymak amacıyla önemli bir adım olan bu çalışma gelecekte yapılacak çalışmaların, bu etkileşimi daha da derinlemesine inceleyerek, Konstrüktivizm ve seramik sanatı arasındaki ilişkiyi daha geniş bir perspektiften ele almasını beklenmektedir. Sonuç olarak, bu araştırmanın Konstrüktivizm'in seramik sanatı üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmacılar için önemli bir kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acartürk, B. (2005).Konstrüktivizm ve Suprematizmin Günümüz Seramik Sanatına Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir.

- Acartürk, B. (2011). Ekim Devrimi'nin Porselenleri. *Yedi Dergisi* No:6, s. 50-55.
- Ağyar, M. M. (1995). *Konstrüktivizm ve Günümüze Dek Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İstanbul.
- Antmen, A. (2008). 20. "Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar". Sel Yayıncılık.İstanbul.
- Belge, F.B. (2022) Candeğer Furtun'un İlk Retrospektifi Arter'de. *Seramik Türkiye.Net* <https://www.seramikturkiye.org/post/cande%20Fer-furtun-un-i-ilk-retrospekti-fi-arter-de>.
- Bol, Y. (2022). "Seramikte Hareket Kavramı ve Üçboyutlu Zoetrope Uygulaması"Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Güzel Sanatlar Enstitüsü. Ankara.
- Bulat, M. (2022). zorbatv.com. zorbatv.com: <https://zorbatv.com/search/node?keys=konstr%C3%BCktivizm> adresinden alındı.
- Can, E. (2023). Emre Can Seramik/Hakkında. [emrecanceramik.com/about](https://www.emrecanceramik.com/about): <https://www.emrecanceramik.com/about> adresinden alındı.
- Constructivism t.y. (2010). [olivepressgallery](https://www.olivepressgallery.com/category/nature-mort-constructivism/): <https://www.olivepressgallery.com/category/nature-mort-constructivism/> adresinden alındı
- Çolak, M. (2017). D"evrimci Bir Anıt:Tatlin Kulesi". *Madde,Diyalektik ve Toplum Dergisi*.
- Esertaş, E. E. (2019). "Neoplastisizm Akımı Kapsamında De Stijl Hareketi ve Grafik Sanatlarında Uygulanışı".Yüksek Lisans Tezi: Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı. İstanbul.
- Fındık, M., Eyigör, F. (2016). "Bir Gösterge Olarak Köşe' ye Konumlandırılmış Sanat Yapıtları ve Cezalandırma Olgusu". İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi.
- Genç, A. (1980). "Köktenci Sanat Eğilimlerinde Devrim Duygusu". Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- George, R. (1995). *Constructivism origins and evolution*. New York: Paperback.
- Güngör, C. (2022). Mehmet Tüzüm Kızılcın Retrospektif Sergisi, <https://www.seramikturkiye.org/post/60-yillik-1961-2021-ser%C3%BCven-mehmet-t%C3%BCz%C3%BCm-kizilcan-retrospekti-f-sergi-si>.
- Hedberg, H. (2011). [artsy.net](https://www.artsy.net/artist/hans-hedberg): <https://www.artsy.net/artist/hans-hedberg> adresinden alındı.
- Stroup, J. (2011). [Tumblr.com](https://www.tumblr.com/anotheralbatross): <https://www.tumblr.com/anotheralbatross> adresinden alındı.
- Keten, E. T. (2012). Emre Tansu Keten. *Bilinmiyor*.
- Keyvanklı, D. (2006). *Konstrüktivizm ve Türk Heykel Sanatına Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi: Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.
- Lynton, R. (2015). "Modern Sanatın Öyküsü". *Remzi Kitabevi*.İstanbul.
- Montgomery, S. (2010). stevenmontgomery.com: <https://stevenmontgomery.com/> adresinden alındı.
- Öztuna, H. Y. (2007). *Konstrüktivizm: El Lissitzky ve Tipografi*. *Grafik Tasarım ve Görsel İletişim Kültürü Dergisi* sayı:11.
- Petric, V. (2000). *Sinemada Konstrüktivizm*. Ankara: Öteki Yayımevi.
- Punin, N. (1920). *The Monument to the Third International*., Oxford: *An Anthology of Changing Ideas*, ed. Charles Harrison & Paul Wood.
- Rostosky, N. L. (1917). *Revolutionary Ceramics-Soviet Porcelain*. Londra: assell & Co (A member of the Orion Publishing Group); 1st edition.
- Seramiksanat.com (2021). Hasan Numan Suçağlar. <https://seramiksanat.com/hasan-numan-sucaglar/>
- Şenol, T., Asmaz, A.C. (2018). Kazimir Maleviç'in Soyut-Geometrik Dönemi Sonrası Sanat Anlayışı Üzerine Bir İnceleme. *İdil*, s. 829. tr.wikipedia.org, t.y. (2021). tr.wikipedia.org: [https://tr.wikipedia.org/wiki/Konstr%C3%BCktivizm_\(sanat\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Konstr%C3%BCktivizm_(sanat)) adresinden alındı.
- Uyanık, O. (2012). *Rodchenko ve El Lissitzky' nin Grafik Sanatına Etkileri*. İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Vantongerloo, G. (1924:1). Construction of volumetric interrelationships derived from inscribed square and the square circumscribed by a circle

<https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2012/inventingabstraction/?work=231>.

Vestville, E. (2011). artpal.com: <https://www.artpal.com/archidiacono905> adresinden alındı.

Volin. (1921). Bilinmeyen Devrim. Ayrıntı Yayınları. www.mimdap.org. (2021, Ağustos 2).

www.mimdap.org/cladimir tatlin: <http://mimdap.org/2021/08/vladimir-tatlin/> adresinden alındı.

(URL-1): (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Counter-relief_by_V.Tatlin_%281914,_GRM%29_by_shakko_01.jpg).

(URL-2):http://en.wikipedia.org/wiki/File:1924_Poster_by_Alexander_Rodchenko,_showing_Lilya_Brik
https://en.wikipedia.org/wiki/File:1924_Poster_by_Alexander_Rodchenko,_showing_Lilya_Brik_saying_in_Russian_Books_%28Please%29_in_all_branches_of_knowledge.jpg.

(URL-3): (<http://www.moma.org/interactives/exhibitions/2010/online/#works/01/19>).

(URL-4): (<https://www.mettemarioersted.dk/keramiske-konkretoner/image/1>).

(URL-5): (<https://seramiksanat.com/elif-aydogdu-agatekin/>).

(URL-6): (<https://bi-ozet.com/2021/08/12/arterin-yeni-sezonu-candeger-furtunun-retrospektif-sergisi-ile-acilacak/>).

(URL-7): (<https://www.hnsceramics.com/portfolio?pgid=jkv4ajdy-e08668ba-7481-4b87-a023-e2820e9e57ca>).